

УДК [338.242.4:338.43](477)

Грецька Н. А., м. н. с. (demetraevro@mail.ru) ©

ДУ "Інститут економіки та прогнозування" НАНУ, Київ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Розкрито суть та природу оптових ринків сільськогосподарської продукції як об'єктів підвищеного ступеня соціального значення. Уточнено поняття "оптовий ринок сільськогосподарської продукції", основні економічні та соціальні функції ОРСП. Розроблено форми та методи державного регулювання процесів розбудови та функціонування ОРСП. Запропоновано критерії віднесення об'єктів інфраструктури до категорії ОРСП. Надано рекомендації щодо поглиблення та вдосконалення державного регулювання розбудови та функціонування ОРСП в Україні.

Ключові слова: ринок, аграрний ринок, інфраструктура аграрного ринку, маркетингові канали реалізації сільськогосподарської продукції, оптова торгівля сільськогосподарською продукцією, ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, об'єкт інфраструктури аграрного ринку, оптовий ринок сільськогосподарської продукції (ОРСП), соціальна природа ОРСП, державне регулювання, форми державного регулювання ОРСП, методи державного регулювання ОРСП, нормативно-правове забезпечення діяльності ОРСП, ліцензування діяльності ОРСП, наукове забезпечення діяльності ОРСП, кадрове забезпечення діяльності ОРСП, моніторинг результатів діяльності ОРСП.

Постановка проблеми. Процес розбудови ОРСП активізувався в Україні протягом останніх років. Статус ОРСП від Міністерства аграрної політики та продовольства отримало 12 ринків. Проте, ефективність роботи введених експлуатацію ОРСП в Україні викликає дискусії [1, 2]. Зокрема, до основних недоліків роботи функціонуючих ОРСП слід віднести: недостатню завантаженість торгівельних площ ОРСП; низький попит на послуги ринків з боку оптових покупців в т. ч. роздрібних мереж; високий рівень тарифів, що звужує доступ малих та середніх товаровиробників на торгівельні майданчики ОРСП; масове розповсюдження явища роздрібної торгівлі; порівняно низький ступінь впливу ОРСП на амплітуду коливань роздрібних цін на вітчизняну сільськогосподарську продукцію; значна питома вага імпортової сільськогосподарської продукції в загальних об'ємах реалізації. В то же час, ОРСП мають велике соціальне значення. Розвинена та ефективно працююча мережа таких об'єктів дозволить підтримати в першу чергу малого і середнього товаровиробника. Усунення наведених вище недоліків процесу розбудови та

функціонування ОРСП потребує розробки ефективних механізмів державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню процесів розбудови та функціонування ОРСП присвячені праці таких вчених, як: Горбонос Ф. Б. [3], Кашуба Ю. П. [4], Копитець Н. Г. [5], Корінець Р. Я. [6], Лисюк В. М. [7], Мельник І.О. [8], Стройко Т. В. [9], Молдаван Л. В. [10], Шубравська О. В. [11]. Проте, питанням державного регулювання процесів розбудови та функціонування ОРСП в Україні не приділено належної уваги.

Мета статті. Розкрити соціальну суть ОРСП. Уточнити економічні та соціальні функції оптових ринків. Обґрунтувати необхідність державного регулювання процесів розбудови та функціонування ОРСП. Охарактеризувати форми та методи державного регулювання процесів розбудови та функціонування ОРСП. Надати рекомендації щодо удосконалення державного регулювання процесів розбудови та функціонування ОРСП.

Виклад основного матеріалу. ОРСП помилково розглядати як класичні комерційні об'єкти. Основна мета функціонування таких об'єктів полягає не в отримання прибутку, а в задоволенні потреби дрібних і середніх сільськогосподарських виробників та оптових покупців в функціонуванні прозорих маркетингових каналів реалізації сільськогосподарської продукції, задоволенні потреб не тільки економічних агентів, а й всього соціуму. Отже, ОРСП – об'єкт інфраструктури аграрного ринку, який пропонує споживачам суспільно необхідні послуги, а саме: право вільного доступу виробників та оптових покупців сільськогосподарської продукції до місця, на якому в певний момент в просторі і часі, під впливом ринкових механізмів попиту і пропозиції, формується реальна ціна на сільськогосподарську продукцію вітчизняного виробництва. ОРСП виконують важливі економічні та соціальні функції, які тісно взаємопов'язані: збільшення прибутків вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників шляхом надання доступу до прозорих маркетингових каналів реалізації сільськогосподарської продукції; створення додаткових робочих місць; зменшення соціальної напруги в сільській місцевості; згладжування цінових коливань на сільськогосподарську продукцію протягом року; стабілізація цін на продовольчому ринку країни; насичення ринку вітчизняною сільськогосподарською продукцією; збільшення споживання населенням якісної сільськогосподарської продукції вітчизняного виробництва; підвищення безпеки та якості харчових продуктів; пропаганда здорового способу життя серед населення; формування оптових партій сільськогосподарської продукції; сприяння просуванню вітчизняної сільськогосподарської продукції на міжнародні ринки; зміцнення продовольчої безпеки держави. Регулювання життєдіяльності соціально важливих інфраструктурних об'єктів, якими є ОРСП, не може знаходитись в компетенції виключно приватного капіталу. Високий ступінь впливу результатів діяльності ОРСП на весь соціум потребує розробки ефективних форм та методів державного регулювання процесів їх розбудови та функціонування (табл.1):

Таблиця 1

Форми та методи державного регулювання процесів розбудови та функціонування ОРСП

№	Форми	Методи
1.	Нормативно-правове забезпечення діяльності ОРСП	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прийняття необхідних законодавчих актів, які відсутні в законодавчому полі країни. 2. Удосконалення діючих законодавчих актів. 3. Створення цілісної системи законодавчих актів, які не суперечать один одному.
2.	Економічні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Регулювання тарифної політики ОРСП. 2. Фінансування розбудови та підтримка функціонування за рахунок коштів державного бюджету (за умови набуття державою права власності на частку в статутному капіталі ОРСП). 3. Пільгове кредитування. 4. Державні гарантії повернення наданих кредитів. 5. Допомога держави в залученні коштів міжнародних кредиторів під державні гарантії. 6. Пільгове оподаткування ОРСП. 7. Пільгове оподаткування оптових покупців, які проводять закупки партій сільськогосподарської продукції вітчизняного виробництва на ОРСП. 8. Підтримка стійкого платоспроможного попиту населення. 9. Регулювання тарифів на комунальні послуги, які сплачує ОРСП. 10. Безмитне ввезення будівельних матеріалів та обладнання, необхідних для розбудови ОРСП.
3.	Інфраструктурне забезпечення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток та розбудова під'їзних автошляхів шляхів, мереж електро- та водопостачання на територіях, які межують з територією ОРСП. 2. Розбудова, відновлення та розвиток портів, аеропортів, залізничних шляхів поблизу ОРСП.
4	Наукове забезпечення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Фінансування наукових розробок в царині розвитку та удосконалення роботи ОРСП. 2. Створення на базі ОРСП науково-експериментальних центрів по впровадженню інноваційних технологій в сільському господарстві та у маркетингу сільськогосподарської продукції.
5	Кадрове забезпечення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Організація системи державної підготовки фахівців, яких потребують ОРСП.
6	Організаційно забезпечення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Впровадження практики керуючих компаній при здійсненні керівництва ОРСП. 2. Сприяння застосуванню досвіду державно-приватного партнерства при розбудові ОРСП. 3. Надання статусу "оптового ринку сільськогосподарської продукції" на певний проміжок часу (ліцензування діяльності ОРСП). 4. Підтримка розвитку кооперативного руху в країні та залучення кооперативі до складу засновників (акціонерів) ОРСП. 5. Розширення повноважень органів виконавчої влади на місцях в питаннях регулювання діяльності ОРСП. 6. Представництво органів виконавчої влади на ОРСП. 7. Моніторинг діяльності ОРСП представниками органів виконавчої влади. 8. Оцінка ефективності діяльності ОРСП. 9. Сприяння виходу на зовнішні ринки оптових партій продукції, які формуються на ОРСП. 10. Популяризація послуг ОРСП серед виробників та оптових покупців.

*Джерело: Дослідження автора

Нормативно-правове забезпечення є однією з базових форм державного регулювання функціонування ОРСП. Потребує суттєвих змін та доопрацювань, закон України “Про оптові ринки сільськогосподарської продукції”, зокрема в частині законодавчого затвердження критеріїв, відповідно до яких об’єкт інфраструктури належить до категорії ОРСП. Пропонуємо наступні критерії: організаційно-правова форма товариства-власника ОРСП – ВАТ або ЗАТ; проведення виключно оптових операцій купівлі-продажу сільськогосподарської продукції на торгівельних майданчиках ОРСП; обов’язкова організація і проведення аукціонних торгів оптовими партіями сільськогосподарської продукції на торговельних майданчиках ОРСП (відсоток аукціонних торгів у загальній кількості операцій – не менше 40%); відсоток вітчизняної сільськогосподарської продукції в загальному обсязі укладених оптових операцій купівлі-продажу на ОРСП протягом року – не менше 60%; відсоток вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції в загальній кількості суб’єктів господарської діяльності, які користуються послугами ОРСП протягом року – не менше 55%; контрольний пакет акцій товариства-власника ОРСП належить державі та (або) місцевим громадам, збутовим кооперативам виробників сільськогосподарської продукції; проведення суцільної реєстрації операцій-купівлі продажу сільськогосподарської продукції на торговельних майданчиках ОРСП; постійний моніторинг динаміки обсягів реалізованої сільськогосподарської продукції та динаміки цін.

Державну підтримку доцільно надавати інфраструктурним об’єктам аграрного ринку, які відповідають запропонованим вище критеріям. Лише такі об’єкти можуть претендувати на отримання статусу “оптового ринку сільськогосподарської продукції”. На сьогоднішній момент, залишається незрозумілим, якими саме критеріями користується комісія при Міністерстві аграрної політики та продовольства, при прийнятті рішення щодо надання об’єкту статусу “оптового ринку сільськогосподарської продукції”. Набуття такого статусу, відповідно до законодавства, надає право юридичній особі на отримання фінансової підтримки на розбудову ОРСП з державного бюджету. Кошти виділяються на безповоротній основі [12]. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства, на початок квітня 2014 р. на розбудову ОРСП з державного бюджету виділено понад 1 млрд. грн. На нашу думку, необхідно законодавчо закріпити набуття державою права власності на частку в статутному капіталі юридичної особи – власника ОРСП, відповідно до суми виділених бюджетних коштів. Така законодавча норма надасть у розпорядження держави дієві механізми управління ОРСП.

Об’єкти, які отримали статус “оптового ринку сільськогосподарської продукції” доцільно зобов’язати проходити переатестацію один раз на три роки. Переатестацію може проводити спеціально створена комісія при Міністерстві аграрної політики та продовольства з залученням представників асоціацій сільськогосподарських виробників, громадських організацій. У випадку не відповідності критеріям, запропонованим вище, об’єкт може бути позбавлений статусу ОРСП. Практика позбавлення ОРСП статусу “ринку

загальнонаціонального значення” діє багато десятиріч у Франції. Наприклад, у Вільнев-Сюр-Ло (1978), Монтобані (1991), Німі (1992) законодавчими актами вилучено ОРСП з категорії ринків “загальнонаціонального значення”. Підстави та механізми позбавлення об’єкта статусу “ринку загальнонаціонального значення” закріплено в законодавчому полі Франції.

ОРСП в першу чергу є об’єктами підвищеного ступеня соціального значення. Тарифна політика щодо вартості оренди як тимчасових, так і стаціонарних торгових місць потребує узгодження з органом виконавчої влади, в територіальному підпорядкуванні якого знаходиться ОРСП. Така практика існує на оптових ринках Іспанії. Тарифи ОРСП “Меркамадрід”, розташованого в столиці Іспанії – Мадриді, затверджує муніципалітет Мадрида. На початковому етапі розбудови ОРСП, особливо в період становлення, який триватиме протягом декількох років, плата за оренду торгових місць та торгових площ може мати символічний характер і в основному покривати витрати ринку на заробітну плату персоналу, охорону, прибирання приміщень і території, заходи з дезінфекції, косметичний ремонт, комунальні послуги і т.д. З метою зменшення витрат ринку, тарифи за комунальні послуги, які сплачує ОРСП протягом перших 2-3 років становлення, доцільно встановити на порівняно невисокому рівні.

Забезпечення ОРСП кваліфікованими спеціалістами – одне з завдань держави. Отже, Міністерству освіти і науки, Міністерству аграрної політики та продовольства, оптовим ринкам доцільно консолідувати зусилля для розробки і впровадження програм підготовки необхідних спеціалістів у державних вищих навчальних закладах.

Висновки. Досвід функціонування ОРСП в Україні і за кордоном доводить необхідність більш глибокого регулювання державою процесів їх розбудови і функціонування. ОРСП як соціальні об’єкти потребують всеохоплюючого державного контролю, нагляду і координації роботи, які не повинні носити ситуативний характер, а мусять здійснюватись на плановій і системній основі. На сьогоднішній день, законодавче поле сформоване таким чином, що держава фактично позбавлена дієвих механізмів впливу на процеси розвитку ОРСП в Україні. Більшість форм та методів державного регулювання діяльності ОРСП в Україні не застосовуються. Ситуацію можливо докорінно змінити лише шляхом реального втілення на практиці запропонованих форм та методів державного регулювання діяльності ОРСП. Важлива роль в підвищенні ефективності функціонування ОРСП в Україні відводиться органам виконавчої влади на місцях.

Література

1. Вернигора М. Микола Гриценко: Насправді оптових ринків в Україні немає [Електронний ресурс] / М. Вернигора // Українське слово. Інтернет видання – Режим доступу: <http://ukrslovo.org.ua/ukrayina/ekonomika/mykola-grytsenko-naspravdi-optovych-rynkiv-v-ukrayini-nemaye.html>.

2. Корінець Р. Оптова торгівля: світові та українські ринки / Р. Корінець // *Agro-Tims. Деловой аграрный интернет ресурс* – Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/journals/article/optova-torgivlya-svitovi-ta-ukrayinski-rinki>
3. Горбонос Ф. В. Організаційно-функціональна модель оптового ринку сільськогосподарської продукції на локальному рівні / Ф. В. Горбонос, Н.Ф. Павленчик, А. О. Павленчик, І. О. Корчинський // *Економіка АПК.* – 2009. – № 7. – С. 108-120.
4. Кашуба Ю.П. Регіональні оптові ринки сільськогосподарської продукції. / Ю. П. Кашуба, Я.С. Янишин // *Економіка АПК.* – 2012 – № 2. – С. 57-61.
5. Копитець Н. Г. Особливості функціонування оптових продовольчих ринків у зарубіжних країнах / Н. Г. Копитець // *Науковий вісник НАУ.* – 2007. – Випуск 110. Частина 1. – С. 130-134.
6. Корінець Р. Я. Про діяльність асоціації оптових ринків сільськогосподарської продукції / Р. Я. Корінець // *Економіка АПК.* – 2011 – № 9. – С. 75 - 81.
7. Лисюк В. М. Стратегія розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні / В. М. Лисюк // *Економічні інновації.* – 2011. – Випуск 43. – С. 151-159.
8. Мельник І.О. Вивчення досвіду функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Польщі як ефективного діючого елемента ринкової інфраструктури / І.О. Мельник, О. В. Колійчук // *Агросвіт.* - 2012.- №1. - С. 37-41.
9. Стройко Т. В. Розвиток оптових ринків сільськогосподарської продукції як елемента гарантування продовольчої / Т. В. Стройко // *Економіка АПК.* – 2012. – №12. – С. 43-48.
10. Молдаван Л. В. Інфраструктурне забезпечення сільськогосподарського ринку та його вплив на конкурентоспроможність продукції / Л. В. Молдаван // *Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках. Наукова доповідь.* / За ред. акад. УААН В. М. Трегобчука, чл.-кор. УААН Б. Й. Пасхавера. – К.: Ін-т екон. та прогноз., 2007. – С. 106-117
11. Шубравська О.В. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: європейський досвід та українські перспективи / О. В. Шубравська, Н. А. Ринденко // *Економіка України.* – 2012. – №8. – С. 77-85.
12. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції. Постанова Кабінету міністрів України від 29 вересня 2010 р. № 893 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=893-2010-%EF&p=1304260707868595>.

Аннотация

Раскрыта суть и природа оптовых рынков сельскохозяйственной продукции – как объектов повышенной степени социального значения. Уточнены понятие «оптовый рынок сельскохозяйственной продукции», основные экономические и социальные функции ОРСП. Разработаны формы и методы государственного регулирования процессов развития и функционирования ОРСП. Предложены критерии отнесения объектов инфраструктуры к категории ОРСП. Даны рекомендации по углублению и совершенствованию государственного регулирования развития та функционирования ОРСП в Украине.

Ключевые слова: рынок, аграрный рынок, инфраструктура аграрного рынка, маркетинговые каналы реализации сельскохозяйственной продукции, оптовая торговля сельскохозяйственной продукцией, ценообразование на сельскохозяйственную продукцию, объект инфраструктуры аграрного рынка, оптовый рынок сельскохозяйственной продукции (ОРСП), социальная природа ОРСП, государственное регулирование, формы государственного регулирования ОРСП, методы государственного регулирования ОРСП, нормативно-правовое обеспечение деятельности ОРСП, лицензирования деятельности ОРСП, научное обеспечение деятельности ОРСП, кадровое обеспечение деятельности ОРСП, мониторинг результатов деятельности ОРСП.

Summary

The essence and nature of the wholesale markets of agricultural products as objects of high degree of social value have been disclosed. The term "wholesale market of agricultural products," the basic economic and social functions of WMAP have been refined. The forms and methods of process of state regulation of the development and the operation of WMAP have been developed. The criteria for inclusion the objects of infrastructure to the category of WMAP have been proposed. The recommendations on strengthening and improving state regulation and functioning of WMAP have been provided in Ukraine.

Key words: market, agricultural market, agricultural market infrastructure, marketing channels of agricultural products, wholesale trade of agricultural products, pricing of agricultural products, agricultural market infrastructure facility, wholesale market of agricultural products (WMAP), WMAP social nature, government regulation, forms of state regulation of WMAP, methods of state regulation of WMAP, regulatory support of WMAP, licensing of WMAP, scientific support of WMAP, staffing support of WMAP, monitoring of results of WMAP activities.

Рецензент – к.е.н., доцент Гачек Т.С.